

بررسی مسائل مدیریتی حریم کلان‌شهر تهران در ارتباط با روند فعلی و آتی تحولات کالبدی و جمعیتی

نعمت الله انوری^۱

دانش آموخته دکتری شهرسازی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران

سید جمال الدین دریاباری

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۷/۲۹

چکیده

بررسی تجربه کشورهای مختلف نشان می‌دهد که شهرها برای ادامه حیات خود نیازمند اراضی اطراف خود هستند. این نیاز در کشورهای توسعه یافته به نحو مطلوب مدیریت و ساماندهی شده است، به طوری که از پتانسیل‌ها موجود در این روستاها برای جذب توریست و کسب درآمد نیز استفاده می‌شود اما در کشورهای در حال توسعه، نوع نگاه به اراضی پیرامون، نگاهی احیاکننده نبوده و این نواحی به علت تغییر کاربری اراضی کشاورزی، گسترش افقی شهر، افزایش تراکم جمعیت، ساخت وسازهای بی‌رویه، تخریب محیط‌زیست و ...، تبدیل به کانون‌های بحرانی برای شهر شده است. یکی از مسائلی که در رابطه با اثرات کالبدی-فضایی مادر شهر تهران مورد توجه بوده و بازشناسی آن در اولویت می‌باشد، دگرگونی روستاها، دهستان‌ها و شهرهای موجود در حریم شهر در پیوند با تحولات فضایی تهران است. هدف از این پژوهش بررسی مسائل مدیریتی حریم کلان‌شهر تهران در ارتباط با روند فعلی و آتی تحولات کالبدی و جمعیتی می‌باشد. روش تحقیق از نوع کاربردی-تحلیلی می‌باشد و با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است جامعه آماری این پژوهش شامل مدیران عالی سازمان‌های وابسته به شهرداری تهران می‌باشد و با توجه به گستردگی جامعه آماری و میسر نبودن امکان اجرای تحقیق بر روی کل جامعه، از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است و اطلاعات به دست آمده با استفاده از روش دلفی و تکنیک روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره تحلیل شده است.

واژگان کلیدی: رشد شهرنشینی، تحولات کالبدی و جمعیتی، مدیریت، حریم شهر تهران.

مقدمه

در میان کشورهای در حال توسعه، ایران از رشد شهرنشینی نسبتاً بالایی برخوردار است. یکی از اساسی‌ترین الزامات توسعه شهرنشینی تأثیرات آن بر نواحی روستایی اطراف است. در واقع ناحیه پیرامون شهر به شدت تحت تأثیر فعالیت‌های شهری قرار داشته و افزایش سریع جمعیت شهری باعث شده مزارع و باغات اطراف شهرها به محل‌های مسکونی، صنعتی و خدماتی و نظایر آن تبدیل شوند. این مسئله ابعاد تازه‌ای به مسائل شهری بخشیده و هدایت توسعه شهر و ساماندهی شهرها و مناطق پیرامون آن را ضروری ساخته است. در کشور ما غلبه نگرش مرکز - پیرامون با محوریت شهر مرکزی و عدم توجه به مدیریت و برنامه‌ریزی مناطق پیرامون و سیاست‌های غلط اتخاذ شده برای این مناطق، مهم‌ترین دلیل نابسامانی و توسعه ناموزون شهرها بوده است؛ بنابراین بخش عمده‌ای از مشکلات شهرهای کشور ریشه در عدم مدیریت و برنامه‌ریزی مناطق روستایی حریم شهرها دارد. با توجه به افزایش جمعیت و تأثیر آن بر تحولات کالبدی شهر و اراضی پیرامون آن و فقدان راهبردی خاص توسط دولت و رها شدگی حریم شهرها، موجب از بین رفتن گسترش قانونمند شهرها شده و حریم شهرها را به محلی برای ایجاد معضلات پیچیده تبدیل نموده است (Javadi, 2003: 16).

اگر مدیریت مؤثر، منسجم و جامع یا یکپارچه‌ای در حریم ایجاد نشود، دیری نخواهد پایید که ته مانده فضاهای با ارزش آن هم از بین برود. مدیریت یکپارچه در حریم به این معناست که سازمانی ترجیحاً عمومی غیردولتی وابسته به شهرداری تهران به نام سازمان مدیریت حریم، بر همه فعالیت‌های محدوده حریم و کاربری‌های زمین‌های آن، نظارت فراگیر دارد. مدیریت جامع لزوماً جانشین مدیریت بخشی نمی‌شود. بلکه برنامه‌ها و اقدامات مدیریت‌های بخشی را با یکدیگر هماهنگ می‌سازد. البته اگر این برنامه‌ها و اقدام‌ها با رسالت اصلی حریم منافات داشته باشند، جلوگیری هم می‌کند (Barak Pour, 2011: 121).

پایتخت بودن تهران منجر به تمرکز امور سیاسی، اقتصادی، علمی و فرهنگی در این شهر شده است. این مسئله توجه بسیاری از مردم کشور را به این شهر معطوف کرده و موجب گسیل شدن جمعیت و مهاجرت آن‌ها به سوی تهران شده است. از آن جا که ظرفیت و امکانات موجود در خود شهر محدود است، کمبود منابع و افزایش تقاضا منجر به بالا رفتن مطلوبیت آن و کاهش توان بسیاری از مهاجران جهت دستیابی به آن شده است. این امر به پیدایش شهرها و شهرک‌های حاشیه‌ای در اطراف تهران انجامیده که در واقع این مناطق خوابگاه اغلب مهاجران محسوب می‌شود تا در طول روز با رفت و آمد به تهران امور اجتماعی اقتصادی خود را انجام دهند. رشد مداوم مناطق حاشیه‌ای تهران به خصوص با توجه به اعمال سیاست‌های کنترلی در تهران، به همراه افزایش سرسام‌آور میزان جمعیت آن‌ها، این مناطق را از وضعیت حاشیه‌ای و کم‌اهمیت بودن خارج کرده و توجه اولیای امر را به خود جلب است. چرا که اداره این مناطق پرجمعیت که با مسائل بگرنج اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و فرهنگی مواجه بوده و به صورت بالقوه امکان تبدیل شدن آن‌ها به بحران سیاسی وجود دارد، ساده نیست و نیازمند توجه جدی و برنامه‌ریزی اساسی است. در ارتباط با همین مسئله به وجود آمده و در بحران حریم تهران بحران موسوم به همین چارچوب قابل مطالعه و تحقیق است.

پس از طی یک دوره آشفستگی، انحطاط، گسترش بی‌برنامه و به وجود آمدن تنگناها و موانع فیزیکی، در توسعه شهرها و زوال ارزش‌های شهری، ضرورت حریم و ملاحظات کارکردی آن، بار دیگر برنامه ریزان و مدیران شهری را به سوی تحدید مجدد شهرها کشاند؛ چرا که تراکم و ازدحام شهری به حدی افزایش می‌یابد که هزینه‌های آن در ممانعت از فعالیت‌های اقتصادی ناحیه مادر شهر عمل می‌کند. این هزینه‌ها حتی اگر از نظر انسانی تحمل پذیر باشند، با آن دسته از معیارهای عقلانی-اقتصادی که در شکل دادن به افسانه مادر شهر، نقش مؤثری ایفا کرده‌اند، در تضاد قرار می‌گیرد. محدودیت‌های فیزیکی، شهرهای بزرگ به ویژه مادر شهرها را مجبور به ایجاد و اعمال محدودیت‌های جدید در مرزهای پیرامون خود نموده است (Ziari, 2016).

برای حفظ اراضی حریم کلان‌شهر تهران و حفظ نقش تنفسگاهی آن اقدامات مؤثری را می‌توان در راستای توسعه پایدار و تحقق کمربند سبز قلمرو حریم پایتخت انجام داد به در جدول شماره (۱) به آن اشاره شده است.

جدول شماره ۱- اقدامات مؤثر در راستای تحقق کمربند سبز حریم کلان‌شهر تهران

اقدامات	
تعامل با دولت	- ایجاد بستر مناسب برای تعامل با سایر دستگاه‌های ذی‌مدخل در عرصه حریم - برقراری تعامل دو سویه با دولت در زمینه طرح تحویل اراضی در اختیار دولت حریم شهرها به شهرداری
پروژه‌های مطالعاتی و پژوهشی	- به اتمام رساندن مراحل مطالعاتی پروژه تدقیق مرز حریم پایتخت و تأیید آن در شورای اسلامی شهر تهران - تهیه طرح راهبردی حریم و تصویب کلیات آن توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران
اقدامات اجرایی	- تشکیل کمیته فنی حریم شهر تهران به منظور وحدت رویه در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری - نگهداشت و صیانت از حریم پایتخت با مشارکت کلیه دستگاه‌های ذی‌مدخل - اقدام لازم در راستای ارتقاء آگاهی عمومی شهروندان از مقولات مرتبط با حریم و افزایش مشارکت عمومی

Source: (Research findings)

گستره حریم پایتخت، دارای جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد و ارزشمند است و اراضی مستعد برای توسعه به شکل پردیس‌های تفرجگاهی و ایجاد مکان‌های ورزشی و بوستان‌های سرسبز و زیبا نیز در این گستره کم نیستند؛ اما در حال حاضر، ساکنان پایتخت به دلیل تحولات جمعیتی و کالبدی در حریم از این موهبت‌های طبیعی که با تنوعی از کوهستان‌های برفی تا دشت‌های سرسبز و تا شوره‌زار و کویر، از شمال به جنوب گسترانیده شده‌اند، کمتر بهره‌مندند، چون هر برنامه و طرحی برای حفاظت و ساماندهی این گستره کوچک (که مساحتی کمتر از ۶۰۰۰ کیلومتر مربع دارد و فقط ۰/۴ درصد از مساحت ایران است) تحت‌الشعاع مدیریت بخشی و غیر یکپارچه موجود قرار می‌گیرد که با روندی پُرسرعت در حال خُردتر شدن است.

با توجه به اینکه حریم شهر تهران به عنوان اراضی بلافصل محدوده شهر بسته به توسعه آتی کالبدی و محل ایجاد شرایط مطلوب زیست محیطی به مثابه هاله تنفسگاهی و عامل تلطیف محیط یک شهر به شمار آمده از این حیث همواره از نقش به‌سزایی در حیات شهروندی برخوردار است و از آن جایی که حریم شهر یک فرصت بوده و اگر درست مدیریت نشود تبدیل به تهدید می‌گردد بنابراین با برنامه‌ریزی مدیریت حریم شهر از طریق اعمال ضوابط و مقررات هماهنگ برای کلیه مراکز جمعیت و فعالیت واقع در حریم و ارائه راه‌حل‌های ممکن می‌توان وضع موجود را ساماندهی کرد.

بسیاری از مشکلات امروز شهرهای بزرگ جهان بیش از هر چیز از عدم مدیریت زمین شهری به وسیله نهادهای محلی سرچشمه می‌گیرد. در این رابطه آلن به مدیریت در سه سطح روستایی، ناحیه‌ای و شهری برای دستیابی به

توسعه پایدار شهری و روستایی اشاره می‌کند. بریانت نیز در تحقیقات خود نشان می‌دهد که در اغلب کشورها به مدیریت بر نواحی روستایی حریم شهرها در سطح کلان توجه شده است. او همچنین خاطر نشان می‌سازد که با توجه به عقب‌نشینی حکومت مرکزی در اغلب حوزه‌ها باید به مقامات و حکومت‌های محلی در نواحی حاشیه شهرها توجه بیشتری شود؛ به عبارت دیگر، این مسئله باید در سطح کلان، متوسط و خرد مورد توجه قرار گیرد. ارینگتون نیز جهت کاهش مشکلات ناشی از توسعه لجام گسیخته و انفجار جمعیت در مناطق روستایی مجاور شهرها و به ویژه شهرهای بزرگ در انگلستان و بسیاری کشورهای اروپایی به افزایش نقش حکومت‌های محلی اشاره می‌کند.

بررسی تجربه کشورهای مختلف نشان می‌دهد که شهرها برای ادامه حیات خود نیازمند اراضی اطراف خود هستند. این نیاز در کشورهای توسعه یافته به نحو مطلوب مدیریت و ساماندهی شده است، به طوری که در این کشورها از پتانسیل‌ها و امکانات موجود در این روستاها برای جذب توریست و کسب درآمد نیز استفاده می‌شود و خود به بهبود اقتصاد روستاها و تغییرات ساختاری این مناطق منجر شده است؛ اما در کشورهای درحال توسعه و از جمله در کشور ما، نوع نگاه به اراضی پیرامون، نگاهی احیاکننده نبوده و این نواحی به علت تغییر کاربری اراضی کشاورزی، گسترش افقی شهر، افزایش تراکم جمعیت، ساخت وسازه‌های بی‌رویه، تخریب محیط زیست و ...، تبدیل به کانون‌های بحرانی برای شهر شده است.

در چند دهه اخیر، روند گسترش و رشد سکونتگاه‌های پیرامون شهر تهران به گونه‌ای بوده است که گستره حریم پایتخت، دچار دست‌اندازی و نابودی گسترده شده و اراضی با پوشش طبیعی، باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی آن به مقدار زیادی تخریب شده است. همچنین، بیشترین تغییرات و تصرفات، بر دامنه رشته کوه البرز انجام شده و شکل و تراکم ساخت و سازهای رایج در شهرها را به درون روستاها و باغ‌های شمالی گستره حریم پایتخت، کشانده و طبیعت کوهستان را تهدید به نابودی کرده است. با توجه به این مسئله می‌توان گفت که شناسایی چالش‌های موجود در مدیریت و صیانت از حریم کلان‌شهر تهران از رهگذر تحولات جمعیتی و کالبدی و سپس ارائه برنامه مدیریتی با رویکرد راهبردی مسئله و هدف اصلی این تحقیق می‌باشد. روش تحقیق از نوع کاربردی-تحلیلی می‌باشد و با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل مدیران عالی سازمان‌های وابسته به شهرداری تهران می‌باشد و با توجه به گستردگی جامعه آماری و میسر نبودن امکان اجرای تحقیق بر روی کل جامعه، از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است و اطلاعات یدست آمده با استفاده از روش دلفی و تکنیک روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره تحلیل شده است.

مبانی نظری

قلمروها و حریم‌ها معمولاً حوزه‌هایی هستند که در پیرامون یک فرد یا شیء به گونه‌ای تعریف می‌شوند که به آن تعلق داشته باشند. بر اساس نظریه متخصصین نوگرا حریم یک خط معینی است که قلمرو مشخصی را احاطه می‌کند و از توسعه ساخت‌وساز غیرمجاز در محدوده آن جلوگیری می‌نماید و به حفظ طبیعت و حیات وحش در پیرامون شهر امکان می‌دهد. از دیدگاه توسعه پایدار، حریم معادل کمربند سبز است که هاله تنفس گاهی شهر به حساب می‌آید و مانعی مستحکم در برابر گسترش شهر و نقاط سکونت و فعالیت پیرامون آن می‌باشد. از این رو بستر طبیعی

حریم، به طبیعی‌ترین شکل ممکن نگهداری می‌شود و فعالیت‌های جاری آن از نوع گردشگری، زراعت و باغداری در دل طبیعت تعیین می‌گردد (Urban Conservation Conference, 2014)).

حریم شهر عبارت است از قسمتی از اراضی بلافصل پیرامون محدوده شهر که نظارت و کنترل شهرداری در آن ضرورت دارد و از مرز تقسیمات کشوری شهرستان و بخش مربوط تجاوز ننماید (Law on definitions of city limits and privacy, 2005).

از نظر مامفورد، محدودیت‌های فیزیکی محض در برابر گسترش مادر شهر به سه شرط برقرار می‌شوند:

۱. میزان آبی که توسط مردم مورد بهره‌گیری، بدون اینکه به همسایه رقیب تجاوز شود.
  ۲. میزان زمین آماده، پیش از آنکه یک مادر شهر به دیگری بپیوندد و درهم ادغام شوند.
  ۳. هزینه‌های حمل و نقل هم از نظر زمانی و هم مالی، زیرا با افزایش فاصله از مرکز به نقطه می‌رسیم که در آنجا کشش جاذبه‌ای مادر شهر کم می‌شود و حمل و نقل به سایر مراکز قابل دسترسی را مطلوب‌تر می‌سازد.
- شرایط تراکم و ازدحام در غالب مادر شهرهای کشورهای جنوب تا جایی پیش رفت که در حال حاضر از محدودیت‌های فیزیکی به عنوان خطر توسعه و گسترش یاد می‌شود. در تهران نیز آن دسته از تنگناهای کالبدی که مامفورد از آن یاد می‌کند، به اشکال متفاوت خود را نشان داده است. به که محدودیت ناشی از آب تا جایی جدی مطرح شده است که حتی پیش‌بینی‌های نخستین طرح جامع تهران به منظور استقرار جمعیتی بین ۱۲ تا ۱۶ میلیون نفر برای مادر شهر تهران را به چالش کشانید و مدیران شهر بر آن داشت تا سقف جمعیت ۵/۵ میلیون نفر را برای افق تهران در سال ۱۳۷۰ در نظر بگیرند. همچنین تجاوز به حریم دیگر شهرها در منطقه شهری تهران در بخش‌هایی از جنوب و جنوب غرب همچنان مشهود است. این‌گونه عوامل دست به دست هم دادند تا مسئله تعیین حریم برای مادر شهرها به طور جدی مطرح و کنترل آن در دستور کار قرار گیرد تا جایی که عوامل و نشانه‌های ناشی از محدودیت‌ها و موانع فیزیکی در پیرامون بسیاری از مادر شهرهای کشور، روز به روز بیشتر آشکار می‌شود (Ziari, 2016: 75).

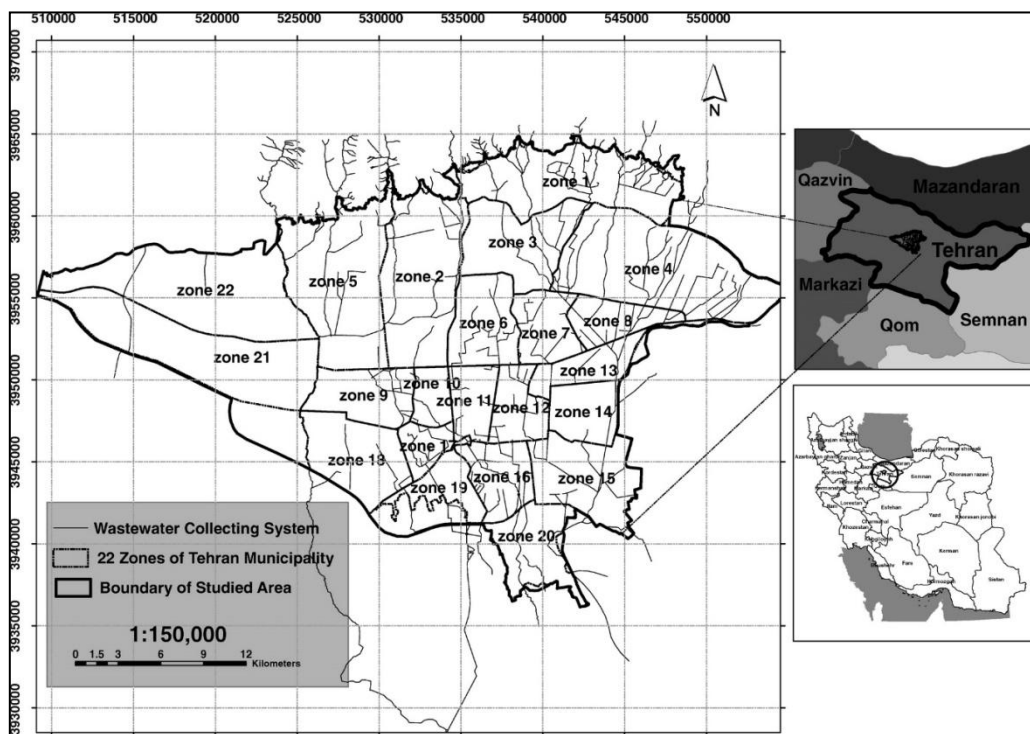
از نظر دیوید هاروی شهر گرایی مجموعه‌ای از روابط اجتماعی است که در سراسر جامعه برقرار شده است؛ بنابراین، روابط حاکم بر شهر باید متوجه و مرتبط با قوانینی باشد که پدیده‌های شهری بر آن اساس انتظام یافته‌اند. به عبارت بهتر، شهر بیان‌کننده و تثبیت‌کننده نوع خاصی از شیوه تولید است. حال این شیوه تولید می‌تواند سرمایه‌داری، سوسیالیستی و یا مبتنی بر استثمار باشد. هاروی با الهام از نظرات لوفور به شکل‌گیری تضاد جدیدی درون فرایندهای شهری شدن جوامع اشاره می‌کند. او با گسترش افق بحث و یافتن ارتباط میان سطح محلی با افق جهانی به ستیز و چالش میان مراکز متروپل جهانی و کشورهای توسعه نیافته از یک سو و تداخل مسائل روستایی با شهرها از دیگر سو اشاره می‌کند. از منظر او همان‌گونه که کشورهای توسعه نیافته با مشکلات و شیوه تولید متروپل-های جهانی روبه‌رو هستند، شهرها نیز با مسائل روستایی مواجه‌اند. وی با تأیید نظر لوفور می‌گوید: شهری شدن روستا متضمن روستایی شدن شهر است (Afrough, 2008: 142-141). هاروی در اثر معروف خود شهر و عدالت اجتماعی، شهر است (Ibid., 2008: 142-141). هاروی در اثر معروف خود شهر و عدالت اجتماعی، فرایندهای اجتماعی و اشکال فضایی را واقعیات لاینفک می‌داند. وی معتقد است که باید بین بینش جامعه‌شناختی و بینش

جغرافیایی پلی ایجاد کرد. او معتقد است که کسانی پیدا می‌شوند که از بینش بالای جامعه شناختی برخوردارند اما در دنیایی بی‌فضا زندگی می‌کنند و هستند کسانی که از آگاهی و بینش خوب فضایی برخوردارند، اما نمی‌توانند تشخیص دهند که شیوه شکل‌گیری فضا می‌تواند تأثیری عمیق بر فرایندهای اجتماعی داشته باشد؛ یعنی؛ سیمای فضایی یک مکان منعکس‌کننده روابط اجتماعی است.

برای هاروی همواره نادیده گرفتن یا بی‌اهمیت دانستن ابعاد جغرافیایی عدالت، مسئله اساسی بوده است. رابطه سرمایه‌داری و فضا، تأثیر آن بر ساختارهای فیزیکی شهر نظیر ساخت‌وسازهای شکل‌دهی به شهرها و حومه، حمل‌ونقل و شبکه‌های ارتباطی و ظهور یا سقوط شهرهای بزرگ در کنار ابعاد نمادین و آشکار شهر و نیز پرسش‌های هنجاری مانند عدالت در کنار مسائل اجتماعی مانند مبارزه طبقاتی و رابطه آن با انواع مبارزه‌ها موضوع نظریه ورزی او بوده است (Castrey, 2007: 103). به باور وی عدالت اساساً برای حل و فصل دعاوی متضاد به وجود آمده است. عدالت اجتماعی نیز در واقع کاربرد خاص این اصول برای فائق آمدن بر تعارضاتی است که لازمه همکاری اجتماعی برای ترقی و پیشرفت افراد است. تولید از طریق کار افزایش می‌یابد اما مسئله این است که چگونه توزیع می‌شود، عدالت اجتماعی باید ناظر بر تقسیم نتایج تولید در فرایند کار جمعی باشد. این اصول شامل نهادها و سازمان اجتماعی مرتبط با فعالیت تولید و توزیع نیز می‌باشد (Harvey, 1997: 97). اهمیت این دیدگاه هاروی را در امتزاج معضلات حوزه‌های پیرامون شهرهایی نظیر تهران و نیز پیچیده‌تر شدن مسائل ساکنان روستایی یا شبه روستایی حریم تهران به واسطه ارتباط با کلان‌شهر تهران شاهدیم. به دیگر سخن، در حالی که متروپل تهران با مسائل جهانی شدن و نظام رسانه‌ای رو به روست همزمان با چالش مهاجرین روستایی و روستاهای شهر شده اطراف خود نیز مواجه است. حاصل چنین روندی که در ادامه به جوانب مختلف آن اشاره خواهد شد، جدایی‌گزینی فضایی میان تهران و شهرهای پیرامون آن است.

محدوده مورد مطالعه

تهران بزرگ‌ترین شهر و پایتخت ایران و مرکز استان تهران و شهرستان تهران است. جمعیت آن ۸۲۴۴۵۳۵ نفر است و بیست و پنجمین شهر پرجمعیت جهان به شمار می‌آید. مساحت این شهر ۷۳۰ کیلومتر مربع است. این شهر یکی از بزرگ‌ترین شهرهای غرب آسیا و بیست و هفتمین شهر بزرگ دنیا است. شهر تهران، در شمال کشور ایران و جنوب دامنه رشته‌کوه البرز واقع شده است. شهر تهران در شمال ایران، در کوهپایه‌های جنوبی رشته‌کوه البرز در حد فاصل طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۲ دقیقه شرقی تا ۵۱ درجه و ۳۶ دقیقه شرقی، به طول تقریبی ۵۰ کیلومتر و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه شمالی تا ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه شمالی به عرض تقریبی ۳۰ کیلومتر گسترده شده است. ارتفاع شهر در بلندترین نقاط شمال به حدود ۲۰۰۰ متر و در جنوبی‌ترین نقاط به ۱۰۵۰ متر از سطح دریا می‌رسد. تهران از شمال به نواحی کوهستانی و از جنوب به نواحی کویری منتهی شده، در نتیجه در جنوب و شمال دارای آب و هوایی متفاوت است. نواحی شمالی از آب و هوای سرد و خشک و نواحی جنوبی از آب و هوای گرم و خشک برخوردارند.

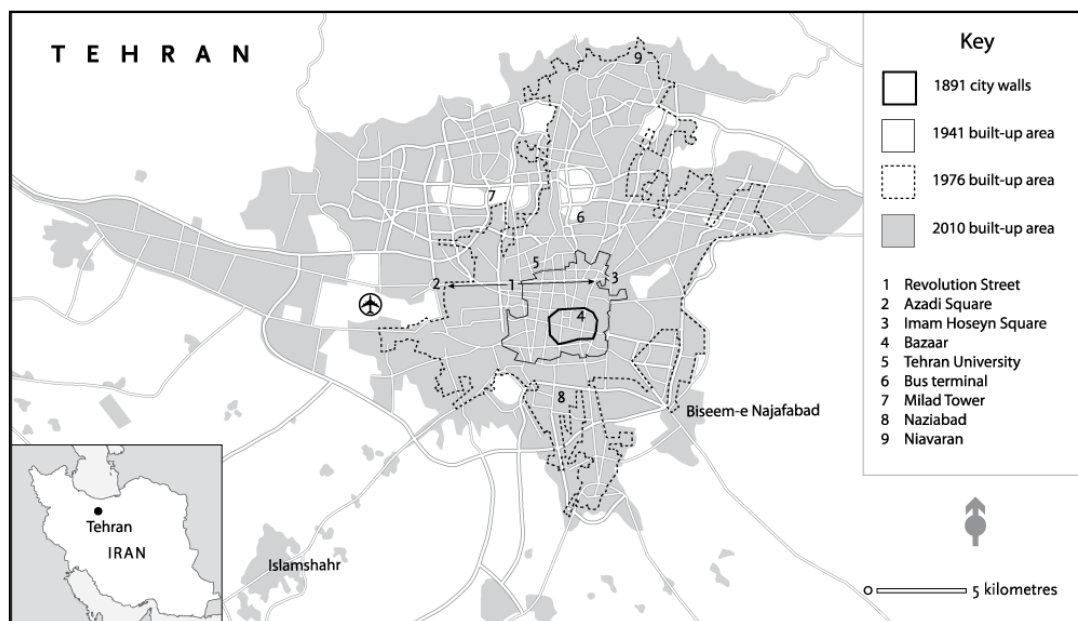
نقشه شماره ۱- نقشه شهر تهران

Source: (<https://ascelibrary.org>)

گستره حریم پایتخت، از شرق به شهرستان دماوند و از جنوب شرق به شهرستان‌های پاکدشت و ورامین در استان تهران می‌رسد، این گستره از جنوب با استان قم، از جنوب غرب با استان مرکزی، از غرب با شهرستان ملارد و استان تازه تأسیس البرز و از شمال با استان مازندران هم مرز است. مساحت گستره حریم پایتخت، کمتر از ۶۰۰۰ کیلومترمربع است که در سال ۱۳۸۶، متشکل از شهرستان‌های تهران، شمیرانات، ری، شهریار، رباط کریم و اسلامشهر بوده است؛ در سال ۱۳۸۸، با خردتر و کوچک تر شدن تقسیمات کشوری در جانب غربی، شهرستان قدس هم به فهرست شهرستان‌های درون این گستره، اضافه شده است؛ و در سال ۱۳۸۹، بخشی از شهرستان رباط کریم منفک شده و با نام شهرستان بهارستان در این گستره جای گرفته است. ۲۳ شهر (اسلامشهر، اندیشه، باغستان، باقرشهر، بومهن، پردیس، پرند، چهاردانگه، حسن آباد، رباط کریم، شاهد شهر، شهریار، صالح آباد، صباحشهر، فردوسیه، فشم، قدس، کهریزک، گلستان، لواسان، نسیم شهر، نصیرآباد، وحیدیه)، ۲۳۷ روستا، ۹۴ آبادی با جمعیت کمتر از ۱۰۰ نفر و ۸۴ آبادی خالی از سکنه و ۲۱ نقطه جمعیتی، در گستره حریم پایتخت، قرار دارند.

بررسی توزیع جمعیت در سطح دهستان‌های واقع در حریم شهر تهران نشان می‌دهد که در سال ۱۳۳۵ چهار دهستان پرجمعیت در محدوده حریم تهران وجود داشته است که عبارت‌اند از: دهستان رودبار قصران، دهستان قلعه نو، دهستان غنی آباد و محدوده فعلی شهر تهران (دهستان مرکزی). موضوع توزیع جغرافیایی جمعیت در پیرامون شهر تهران، با توجه به جهات گسترش شهر قابل توجه است؛ چرا که بعد از گسترش شهر از هسته مرکزی به شمال، گسترش شهر به جنوب نیز توجه می‌یابد. نقاط پرجمعیتی چون یافت آباد، وصف نارد، علی آباد و قلعه دولت آباد در جنوب هسته مرکزی تهران، باغ فیض، ونک، داوودیه، دروس، قلعهک و زرگنده در شمال هسته مرکزی، همگی در آن دوره به عنوان سکونتگاه‌های پر اهمیت، زمینه‌های گسترش قطعی تهران را در جهات مذکور در دوره‌های بعد

فراهم می‌آورند. به این لحاظ برخی محققان بر آن هستند که این نقاط هسته‌های اولیه رشد کالبدی فضایی در مجاور تهران قدیم بوده‌اند.

نقشه شماره ۲- حریم تهران در فاصله سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۰

Source: (<https://newleftreview.org>)

پس از یک دوره ده ساله ۱۳۳۵-۴۵ نظام استقرار جمعیت روستاهای واقع در محدوده حریم دچار تغییرات فضایی قابل ملاحظه‌ای شد که با توجه به میزان رشد و تحولات فضایی جمعیت در آن‌ها به این شرح دسته‌بندی شدند، آن دسته از دهستان‌هایی که در مجاورت شمال، جنوب و جنوب شرق محدوده شهر تهران قرار گرفته بودند، به دلیل رشد و گسترش تهران به سوی جهات مذکور، برخی از روستاهای واقع در آن محدوده، در محدوده شهری ادغام گردیده و از این رو در دوره بعد جمعیت آن‌ها به صورت جدا گانه سرشماری نشده و در جمعیت شهر تهران لحاظ گردید. بر این اساس کاهش جمعیت در دهستان‌های مزبور نه به دلیل مهاجرت، بلکه به سبب گسترش محدوده شهر تهران در فضای پیرامون آن بوده است.

در دوره ۱۳۴۵-۵۵ نظام استقرار جمعیت در حریم، تعداد نقاط و جمعیت دهستان‌ها دچار تغییرات عمده می‌گردد؛ به طوری که برخلاف دوره پیش که غالب دهستان‌ها با افزایش تعداد نقاط جمعیتی مواجه شده‌اند، در این دوره کاهش تعداد نقاط جمعیتی در اغلب دهستان‌ها مشاهده می‌شود و این روند تبدیل به یک پدیده عمومی در غالب دهستان‌های واقع در حریم گردیده است.

در دوره ۱۳۵۵-۶۵ نظام استقرار جمعیت در دهستان‌های واقع در حریم شهر تهران نسبت به دوره‌های پیشین وضعیتی کاملاً متفاوت داشته است. در این دوره دهستان‌های چهاردانگه و محدوده شهر تهران نیز با کاهش جمعیت مواجه شده‌اند؛ این کاهش نه به دلیل مهاجرت یا روند تخلیه جمعیت در نقاط روستایی، بلکه بیشتر به دلیل ادغام نقاط روستایی آن در محدوده شهری و لحاظ نمودن جمعیت نقاط روستایی واقع در محدوده این دهستان در جمعیت شهر تهران بوده است (Bomzazan Consulting Engineers, 2008).

جدول شماره ۲- روند تحولات جمعیتی سکونتگاه‌های واقع در حریم کلان‌شهر تهران در طی دوره ۸۵-۱۳۳۵

شرح	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵
جمعیت	۱۶۹۴۳۵	۸۸۹۸۸	۵۳۶۵۶	۱۵۲۲۱۸	۲۱۲۹۷۵	۳۸۸۰۷۷
تعداد نقاط جمعیتی	۲۴۷	۳۱۹	۱۵۲	۱۳۰	۱۲۱	۱۲۰
میزان رشد	-	-۶/۲۳	-۴/۹۳	۱۱	۳/۴	۲/۶

Source: (Rural Research Institute, 2010)

یافته‌ها

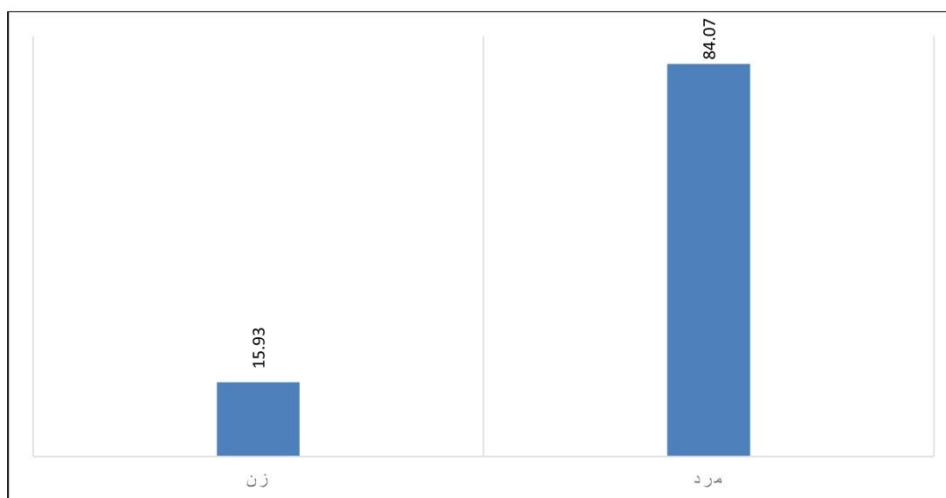
پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، برای سؤال فوق به صورت جدول شماره سه می‌باشد:

جدول شماره ۳- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال جنسیت

نوع پاسخ‌ها کمیت پاسخ‌ها	مرد	زن	جمع
فراوانی	۹۵	۱۸	۱۱۳
درصد	۰۷/۸۴	۱۵/۹۳	۱۰۰

Source: (Research findings)

بر اساس جدول شماره سه، ۹۸ نفر از پاسخگویان را مرد و ۱۳ نفر از پاسخگویان را زن تشکیل داده است. به عبارتی حدوداً ۸۷ درصد از نمونه آماری متعلق به مردان و ۱۵ درصد از نمونه آماری متعلق به زنان می‌باشد (نمودار شماره یک).

نمودار شماره ۱- درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال جنسیت

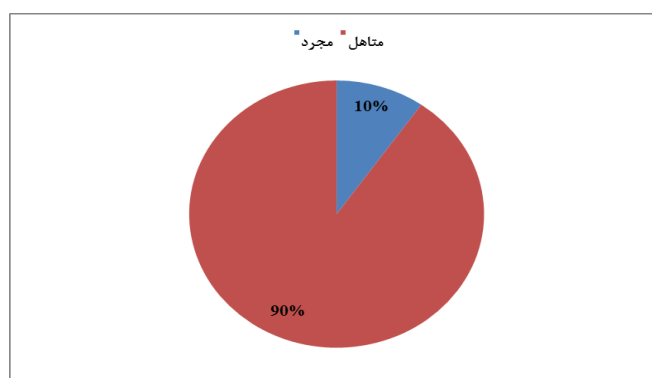
Source: (Research findings)

پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، برای سؤال فوق به صورت جدول شماره سه می‌باشد: بر اساس جدول شماره سه، ۱۱ نفر از پاسخگویان را افراد مجرد تشکیل دادند و در همین راستا ۱۰۲ نفر نیز افراد متأهل را تشکیل می‌دادند. به نوعی ۷۳/۹ درصد پاسخگویان مجرد و ۲۷/۹۰ درصد آن‌ها نیز متأهل بودند (نمودار شماره یک).

جدول شماره ۳- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال وضعیت تأهل

نوع پاسخ‌ها کمیت پاسخ‌ها	مجرد	متأهل	جمع
فراوانی	۱۱	۱۰۲	۱۱۳
درصد	۷۳/۹	۲۷/۹۰	۱۰۰

Source: (Research findings)

نمودار شماره ۲- درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال وضعیت تأهل

Source: (Research findings)

بر اساس جدول و نمودار شماره فوق، ۱۱ نفر از پاسخگویان (۹/۷۳ درصد نمونه آماری) را مجرد و ۱۰۲ نفر از پاسخگویان (۹۰/۲ درصد نمونه آماری) را متأهل تشکیل داده است و یک نفر (۰/۹ درصد نمونه آماری) به این سؤال پاسخ نداده است.

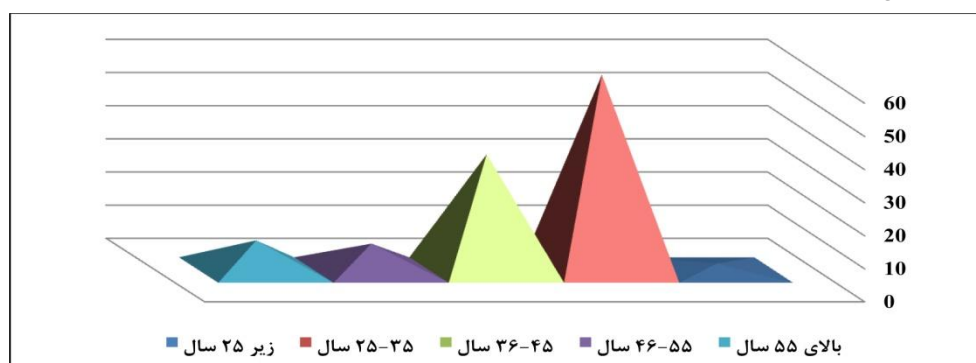
پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، برای سؤال فوق به صورت جدول شماره زیر می‌باشد.

جدول شماره ۴- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال سن

نوع پاسخ‌ها	زیر ۲۵ سال	۲۵-۳۵ سال	۳۶-۴۵ سال	۴۶-۵۵ سال	بالای ۵۵ سال	جمع
کمیت پاسخ‌ها	۲	۵۹	۳۵	۸	۹	۱۱۳
فراوانی	۱/۷۶۹۹۱۲	۵۲/۲۱۲۳۹	۳۰/۹۷۳۴۵	۷/۰۷۹۶۴۶	۷/۹۶۴۶۰۲	۱۰۰
درصد						

Source: (Research findings)

بر اساس جدول مذکور ۲ نفر از پاسخگویان زیر ۲۵ سال سن داشتند و ۵۹ نفر از ۱۱۳ نفر پرسش‌شوندگان سنی بین ۲۵-۳۵ سال و از همین تعداد نیز ۳۵ سال بین ۳۶-۴۵ سال سن و در نهایت بین ۴۶ تا بالای ۵۵ سال حدوداً ۱۷ نفر سن داشتند. به عبارتی بیشتر پاسخگویان مربوط به گروه بین ۲۵-۳۵ سال می‌باشد و کمترین آن‌ها مربوط به سنین زیر ۲۵ سال می‌باشد.

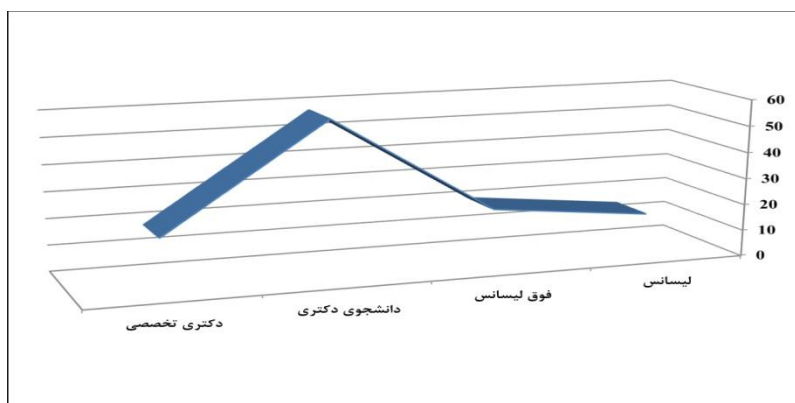

نمودار شماره ۳- درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال سن Source: (Research findings)

جدول شماره ۵- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال سطح تحصیلات

نوع پاسخ‌ها	لیسانس	فوق لیسانس	دانشجوی دکتری	دکتری تخصصی	جمع
کمیت پاسخ‌ها	۱۵	۲۱	۵۸	۱۹	۱۱۳
فراوانی	۱۳/۲۷۴۳۴	۱۸/۵۸۴۰۷	۵۱/۳۲۷۴۳	۱۶/۸۱۴۱۶	۱۰۰
درصد					

Source: (Research findings)

نمودار شماره ۴- درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال سطح تحصیلات (Research findings)

بر اساس جدول و نمودار فوق، ۱۵ نفر از پاسخگویان (۱۳/۲ درصد نمونه آماری) را لیسانس، ۲۱ نفر از پاسخگویان (۱۸/۵۸ درصد نمونه آماری) را فوق لیسانس، ۵۸ نفر از پاسخگویان (۵۱/۳۲ درصد نمونه آماری) را دانشجوی دکتری و ۱۹ نفر از پاسخگویان (۱۶/۸۱ درصد نمونه آماری) را دکتری تخصصی تشکیل داده است.

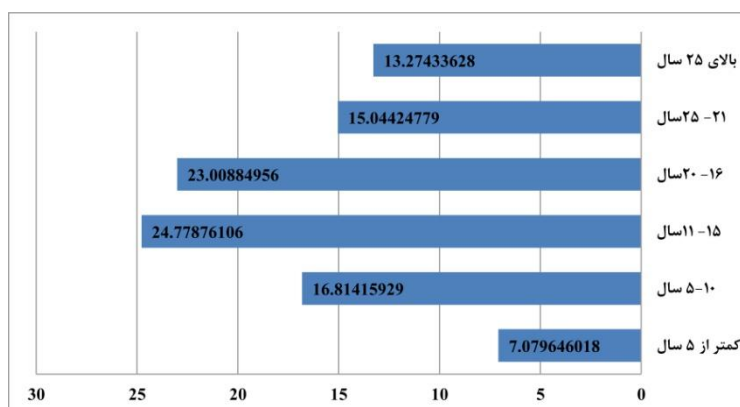
پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه‌های جمع آوری شده، برای سؤال فوق به صورت جدول شماره شش می‌باشد.

جدول شماره ۶- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال سابقه خدمت

نوع پاسخ‌ها	کمیت پاسخ‌ها	فراوانی	درصد
کمتر از ۵ سال	۸	۷/۰۷۹۶۴۶	۷/۰۷۹۶۴۶
۵-۱۰ سال	۱۹	۱۶/۸۱۴۱۶	۱۶/۸۱۴۱۶
۱۱-۱۵ سال	۲۸	۲۴/۷۷۸۷۶	۲۴/۷۷۸۷۶
۱۶-۲۰ سال	۲۶	۲۳/۰۰۸۸۵	۲۳/۰۰۸۸۵
۲۱-۲۵ سال	۱۷	۱۵/۰۴۴۲۵	۱۵/۰۴۴۲۵
بالای ۲۵ سال	۱۵	۱۳/۲۷۴۳۴	۱۳/۲۷۴۳۴
بدون پاسخ	۸	۷/۰۷۹۶۴۶	۷/۰۷۹۶۴۶
جمع	۱۱۳	۱۰۰	۱۰۰

Source: (Research findings)

بر اساس جدول شماره شش که سابقه افراد پرسش شونده‌گان مورد بررسی قرار گرفته شده است در چند سطح مورد بررسی قرار گرفته شده است. با این وجود، ۸ نفر از پاسخگویان کمتر از ۵ سال، ۳۷ نفر از پاسخگویان بین ۵ تا ۱۰ سال، ۲۲ نفر از پاسخگویان بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۲۴ نفر از پاسخگویان بین ۱۶ تا ۲۰ سال، ۱۶ نفر از پاسخگویان بین ۲۱ تا ۲۵ سال، ۳ نفر از پاسخگویان بالای ۲۵ سال سابقه خدمت دارند و ۲ نفر به این سؤال پاسخ نداده است. به عبارتی کمترین تعداد پاسخگویان مربوط به سنین کمتر از ۵ سال می‌باشد که این رقم برابر است با (۰/۷۸/۷) و در همین راستا گروه سنی ۱۱-۱۵ و ۱۶-۲۰ سال به ترتیب (۷۷/۲۴) و (۰۰/۲۳) درصد را به خود اختصاص داده‌اند (نمودار شماره پنج).

نمودار شماره ۵- درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤال سابقه خدمت

Source: (Research findings)

توصیف آماری سؤالات پرسشنامه

جدول شماره هفت توصیف آماری سؤالات پرسشنامه مسائل مدیریتی حریم کلان‌شهر تهران در ارتباط با روند فعلی و آتی تحولات کالبدی و جمعیتی بر اساس فراوانی و درصد طیف‌های پنج‌گانه لیکرت مشاهده می‌گردد:

جدول شماره ۷- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه آماری به سؤالات پرسشنامه

ردیف	کاملاً مخالفم		مخالفم		بی‌نظم		موافقم		کاملاً موافقم		بدون پاسخ		جمع	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۱	۰/۱۳۲۷۴۳	۱۵	۰/۱۶۸۱۴۲	۱۹	۰/۲۱۲۳۸۹	۲۴	۰/۲۱۲۳۸۹	۲۵	۰/۲۲۱۲۳۹	۳۰	۰/۲۶۵۴۸۷	۳۰	۰/۱۳۲۷۴۳	۱۱۳
۲	۰/۱۷۶۹۹۱	۲۰	۰/۱۲۳۸۹۴	۱۴	۰/۱۵۰۴۴۲	۱۷	۰/۱۷۶۹۹۱	۲۰	۰/۳۱۸۵۸۴	۳۶	۰/۲۳۰۰۸۸	۲۶	۰/۱۷۶۹۹۱	۱۱۳
۳	۰/۱۷۶۹۹۱	۲۰	۰/۲۱۲۳۸۹	۲۴	۰/۲۱۲۳۸۹	۲۰	۰/۱۷۶۹۹۱	۲۰	۰/۱۵۹۲۹۲	۱۸	۰/۲۷۴۳۳۶	۳۱	۰/۱۷۶۹۹۱	۱۱۳
۴	۰/۱۹۴۶۹	۲۲	۰/۲۵۶۶۳۷	۲۹	۰/۲۲۱۲۳۹	۲۵	۰/۲۲۱۲۳۹	۲۵	۰/۱۶۸۱۴۲	۱۹	۰/۱۵۹۲۹۲	۱۸	۰/۱۹۴۶۹	۱۱۳
۵	۰/۲۲۱۲۳۹	۲۵	۰/۱۲۳۸۹۴	۱۴	۰/۲۴۷۷۸۸	۲۸	۰/۲۴۷۷۸۸	۲۸	۰/۲۲۱۲۳۹	۲۵	۰/۱۸۵۸۴۱	۲۱	۰/۲۲۱۲۳۹	۱۱۳
۶	۰/۱۵۹۲۹۲	۱۸	۰/۲۶۵۴۸۷	۳۰	۰/۲۳۰۰۸۸	۲۶	۰/۲۳۰۰۸۸	۲۶	۰/۱۹۴۶۹	۲۲	۰/۱۵۰۴۴۲	۱۷	۰/۱۵۹۲۹۲	۱۱۳
۷	۰/۲۹۲۰۳۵	۳۳	۰/۱۶۸۱۴۲	۱۹	۰/۱۵۰۴۴۲	۱۷	۰/۱۵۰۴۴۲	۱۷	۰/۰۴۴۲۴۸	۵	۰/۳۴۵۱۳۳	۳۹	۰/۲۹۲۰۳۵	۱۱۳
۸	۰/۲۱۲۳۸۹	۲۴	۰/۲۸۳۱۸۶	۳۲	۰/۲۳۰۰۸۸	۲۶	۰/۲۳۰۰۸۸	۲۶	۰/۱۳۲۷۴۳	۱۵	۰/۱۴۱۵۹۳	۱۶	۰/۲۱۲۳۸۹	۱۱۳
۹	۰/۱۹۴۶۹	۲۲	۰/۱۸۵۸۴۱	۲۱	۰/۲۳۸۹۳۸	۲۷	۰/۲۳۸۹۳۸	۲۷	۰/۱۰۶۱۹۵	۱۲	۰/۲۷۴۳۳۶	۳۱	۰/۱۹۴۶۹	۱۱۳

Source: (Research findings)

تجزیه و تحلیل آمار استنباطی داده‌های آماری

در این مرحله اقدام به مشخص کردن هر یک از مسائل مدیریتی حریم که تا به حال در کلان‌شهر تهران بررسی شده‌اند، انجام شده و سپس با استفاده از معرفی معیارهای مورد مطالعه اقدام به بررسی مسائل کرده تا مشخص گردد که کدام یک از مسائل مدیریتی حریم تهران رتبه اول را از لحاظ معیارها دارند. در نهایت اینکه در این مرحله تعداد ۹ مسئله که در کلان‌شهر تهران مورد تصویب قرار گرفته، بررسی شده و تا جایگاه هر یک از آن‌ها در کلان‌شهر تهران مشخص شود (جدول شماره هشت).

جدول شماره ۸- مسائل مدیریتی حریم کلان‌شهر تهران در ارتباط با روند فعلی و آتی تحولات کالبدی و جمعیتی

مسائل مدیریتی حریم کلان‌شهر تهران
تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران
تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران
حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت
تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذی‌ربط
عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر
گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران
عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها
عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر
کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران

Source: (Research findings)

مرحله اول: رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران مورد سنجش با استفاده از تکنیک‌های چند معیاره

۱-رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران مورد ارزیابی با استفاده از مدل تاپسیس

در این مرحله برای رتبه‌بندی هر یک از طرح‌های مورد ارزیابی از تکنیک چند معیار تاپسیس استفاده شده است که مراحل اجرای آن این‌گونه است که:

بعد از محاسبه وزن شاخص‌ها، اعداد نرمالیزه شده را در وزن هر یک از شاخص‌ها ضرب شده و ماتریس استاندارد داده‌ها ایجاد خواهد شد:

$$W_n = W_n \quad mn \quad W = \{W_1, W_2, \dots, n\}$$

مرحله چهارم: تعیین راه حل ایده‌آل و ایده‌آل منفی:

در این مرحله با استفاده از داده‌های ماتریس استاندارد، بالاترین عملکرد (A+) و پایین‌ترین عملکرد (A-) هر شاخص از رابطه‌های زیر محاسبه می‌گردد:

$$A^+ = \{(\max_{j \in J} V_{ij} | i \in J^-)\}_{i=1, 2, 3, \dots, n}$$

$$A^- = \{(\min_{j \in J} V_{ij} | i \in J^+)\}_{i=1, 2, 3, \dots, n}$$

مرحله پنجم: محاسبه اندازه فاصله هر گزینه از ایده‌آل و ایده‌آل منفی:

در این مرحله اقدام به تعیین معیار فاصله‌ای برای آلترناتیوهای حداکثر و حداقل می‌شود که فرمول محاسبه آن به شرح زیر می‌باشد:

$$d_{i+} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2}$$

$$= \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2} - d_{i-}$$

بر اساس فرمول بالا اقدام به تعیین فاصله نسبی تا برترین معیار می‌شود سپس بر اساس آن انواع طرح‌ها از لحاظ حداکثر و حداقل می‌شود (جدول شماره نه).

جدول شماره ۹- تعیین فاصله نسبی تا برترین معیارها

ردیف	مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران	Di+	Di-
۱	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران	۰/۰۲۶۳۹۲	۰/۰۱۴۰۱۶
۲	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران	۰/۰۳۵۳۶۱	۰/۰۰۶۵۴۳
۳	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذریبط	۰/۰۲۰۷۷۶	۰/۰۲۵۸۳۷
۴	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران	۰/۰۲۷۵۶	۰/۰۱۳۸۴۲
۵	عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر	۰/۰۲۱۴۲۱	۰/۰۲۲۰۰۸
۶	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت	۰/۰۱۹۶۵۲	۰/۰۲۹۳۷۴
۷	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها	۰/۰۲۲۶۵۷	۰/۰۱۹۶۹۲
۸	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران	۰/۰۱۵۲۱۲	۰/۰۳۲۹۷۲
۹	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر	۰/۰۱۸۱۶۱	۰/۰۲۶۰۸۲

Source: (Research findings)

مرحله ششم: محاسبه نزدیکی نسبی تا راه‌حل ایده‌آل و رتبه‌بندی گزینه‌ها:

در این مرحله نزدیکی نسبی (D-) نسبت به (D+) محاسبه شده و سپس اقدام به رتبه‌بندی گزینه‌ها بر اساس مقدار به دست آمده که بین صفر و یک در نوسان است خواهد شد. هر چه این مقدار به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد نشان دهنده رتبه بالا و هر چه مقدار مذکور به صفر نزدیک‌تر باشد نشان دهنده رتبه کمتر می‌باشد.

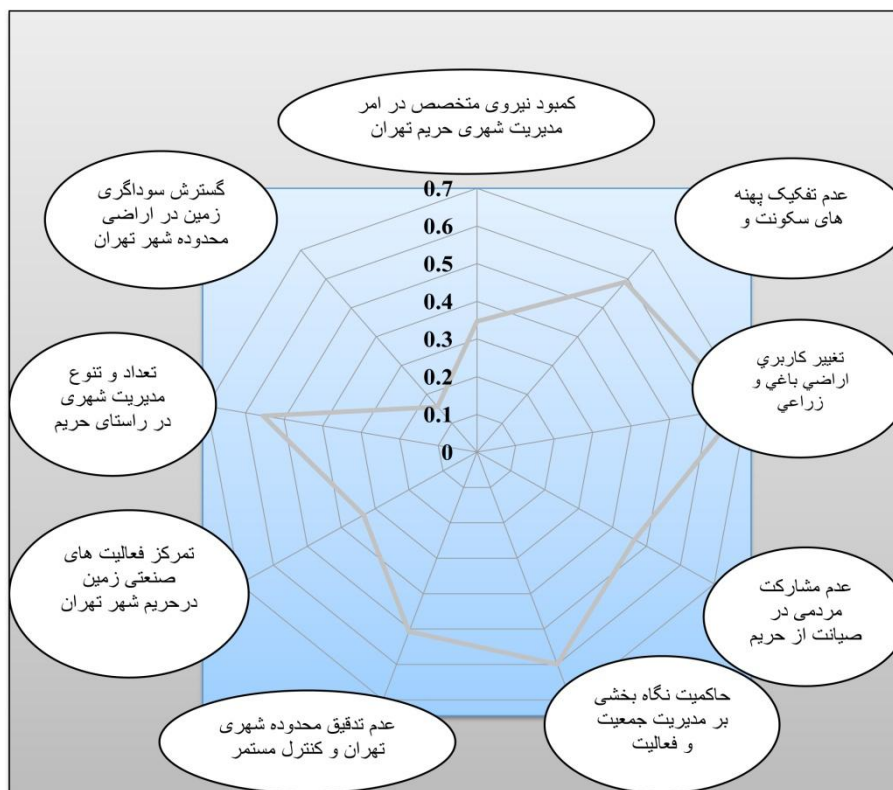
$$cl_i^+ = \frac{\bar{d}_i}{(d_i^+ + d_i^-)} \quad 0 \leq cl_i^+ \leq 1$$

جدول شماره ۱۰- رتبه‌بندی هریک از مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران

TOPSIS	CLi	مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران
۷	۰/۳۴۶۸۶۳	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران
۹	۰/۲۹۶۹۳۶	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران
۵	۰/۵۰۴۲۷۹	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذی‌ربط
۸	۰/۳۳۴۳۳	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران
۴	۰/۵۰۶۷۶۴	عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر
۲	۰/۵۹۹۱۵۷	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت
۶	۰/۴۴۹۹۱	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها
۱	۰/۶۵۴۲۸۶	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران
۳	۰/۵۸۹۵۲	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر

Source: (Research findings)

نتایج جدول شماره (۴-۹) بر اساس تکنیک تاپسیس حاکی از آن است در میان مسائل مدیریتی حریم در کلان‌شهر تهران تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران با کسب امتیاز ۰/۶۸۴۲ توانسته است در صدر مسائل مورد بررسی قرار بگیرد و جایگاه نخست را به خود اختصاص دهد. در همین راستا حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت با کسب امتیاز ۰/۵۹۹۱ توانست جایگاه دوم را در بین مسائل مورد بررسی به خود اختصاص دهد و مسئله‌ای که جایگاه سوم را به خود تخصیص داد می‌توان به عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر اشاره کرد و در نهایت اینکه مسائلی مانند عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر، تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذی‌ربط و غیره اشاره کرد که به ترتیب در پایین‌ترین رتبه قرار دارند. (نمودار شماره پنج).

نمودار شماره ۵- رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران بر اساس مدل تاپسیس

Source: (Research findings)

رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران با استفاده از مدل ویکور

روش ویکور یکی از روش‌های کارآمد تصمیم‌گیری چند معیاره است که اخیراً معرفی گردیده است. این روش یک مجموعه رتبه‌بندی شده از گزینه‌های موجود را با توجه به شاخص‌های متضاد تعیین می‌کند. هدف اصلی روش ویکور نزدیکی بیشتر به جواب ایده‌آل هر شاخص است، به طوری که رتبه‌بندی گزینه‌ها بر اساس این هدف صورت می‌گیرد. روش ویکور یک ابزار اثربخش در فرایند تصمیم‌گیری چند معیاره است، مخصوصاً زمانی که تصمیم‌گیرنده (یا تصمیم‌گیرندگان) به دلیل عدم توان یا عدم شناخت نمی‌توانند اولویتشان را در آغاز طراحی یک سیستم بیان کنند اندازه‌گیری چند معیاره برای رتبه‌بندی سازشی با استفاده از آل پی متریک به‌عنوان یک تابع یکپارچه در روش برنامه‌ریزی سازشی توسعه می‌یابد. در مدل ویکور، گزینه‌ها بر اساس مقادیر S (سودمندی)، (R تأسف) و Q (شاخص ویکور) و به صورت نزولی مرتب می‌شوند (جدول شماره یازده).

مطابق اندازه چند معیاره برای رتبه‌بندی سازشی از Lp-metric به‌عنوان یک تابع یکپارچه در روش برنامه‌ریزی سازشی (یو، ۱۹۷۳) استفاده می‌کند. M گزینه متفاوت با A1، A2، ...، Am نمایش داده می‌شوند. برای گزینه Ai، رتبه‌بندی ژامین معیار توسط fij نمایش داده می‌شود، یعنی fij بیانگر ارزش معیار ژام برای گزینه i ام است، به طوری که n تعداد معیارها می‌باشد. توسعه روش VIKOR بافرم Lp-metric زیر آغاز گردید:

$$L_{p,i} = \left\{ \sum_{j=1}^n \left[\mu \right] \right.$$

z*: بهترین مقدار برای معیار ژام

z-: بدترین مقدار برای معیار ژام

در این مرحله بدترین و بهترین مقدار را بر اساس ویکور به دست آورده تا بتوانیم رتبه‌بندی نهایی از بدترین و بهترین مقدار به دست آوریم.

جدول شماره ۱۱- بدترین و بهترین مقدار بر اساس مدل ویکور

ردیف	مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران	ri	si
۱	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران	۰/۰۶۵۵۷۴	۱/۷۷۹۷۷۸
۲	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران	۰/۰۹۴۲۷۹	۲/۸۶۵۰۳۱
۳	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذیربط	۰/۰۶۶۸۷	۳/۴۰۲۶۴۴
۴	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران	۰/۰۶۶۸۷	۴/۳۴۲۵۴۳
۵	عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر	۰/۰۶۶۸۷	۵/۴۰۲۶۴۴
۶	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت	۰/۰۶۶۸۷	۶/۳۴۲۵۴۳
۷	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها	۰/۰۶۵۹۹۵	۷/۴۵۰۵۲۶
۸	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران	۰/۰۵۰۱۵۳	۸/۲۵۸۹۶۴
۹	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر	۰/۰۵۶۵۶۷	۰/۲۶۳۱۸۱

Source: (Research findings)

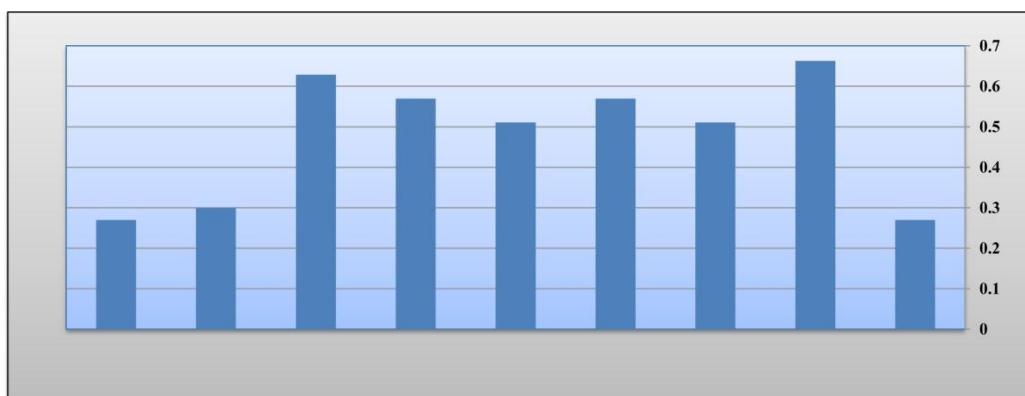
بنابراین بر اساس جدول شماره (۴-۱۰) کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران با کسب امتیاز ۰/۲۶۹۵ توانسته در بین مسائل مورد بررسی رتبه اول را به خود اختصاص دهند و در جایگاه نخست قرار بگیرد. در

جایگاه دوم می‌توان به عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر اشاره و در نهایت اینکه از مسائل مدیریتی حریم می‌توان به حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت، عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها) به ترتیب در رتبه‌های بعد قرار بگیرند (جدول شماره دوازده). رتبه‌ها هر یک از طرح‌های مورد ارزیابی در توسعه شهری تهران در نمودار شماره شش نمایان است.

جدول شماره ۱۲- ارزیابی مسائل مدیریتی حریم تهران بر اساس مدل ویکور

ردیف	مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران	VIKOR	QI
۱	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران	۱	۰/۲۶۹۵۷۴۳۵
۲	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران	۹	۰/۶۶۲۷۰۱۳۵
۳	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذیربط	۵	۰/۵۱۰۸۱۳۶۳۷
۴	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران	۶	۰/۵۶۹۵۸۱۲۷۸
۵	عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر	۴	۰/۵۱۰۸۱۳۶۳۷
۶	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت	۷	۰/۵۶۹۵۸۱۲۷۸
۷	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها	۸	۰/۶۲۸۹۶۰۹۲۳
۸	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران	۳	۰/۳
۹	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر	۲	۰/۲۶۹۵۷۴۳۵

Source: (Research findings)

نمودار شماره ۶- رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران بر اساس مدل ویکور

Source: (Research findings)

تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر اساس مدل ساو (SAW)

این روش یکی از قدیمی‌ترین روش‌های به‌کارگیری شده در MADM است؛ به طوری که با مفروض بودن بردار W (اوزان اهمیت از شاخص‌ها) برای آن، مناسب‌ترین گزینه به صورت فرمول شماره ۶ محاسبه می‌گردد (قابل ذکر است که وزن‌های مورد نظر با استفاده از تکنیک آنتروپی شانون به دست آمده است).

(۶)

$$A^* = A_i \left| \text{Max} \frac{\sum_j w_j \cdot r_{ij}}{\sum_j w_j} \right.$$

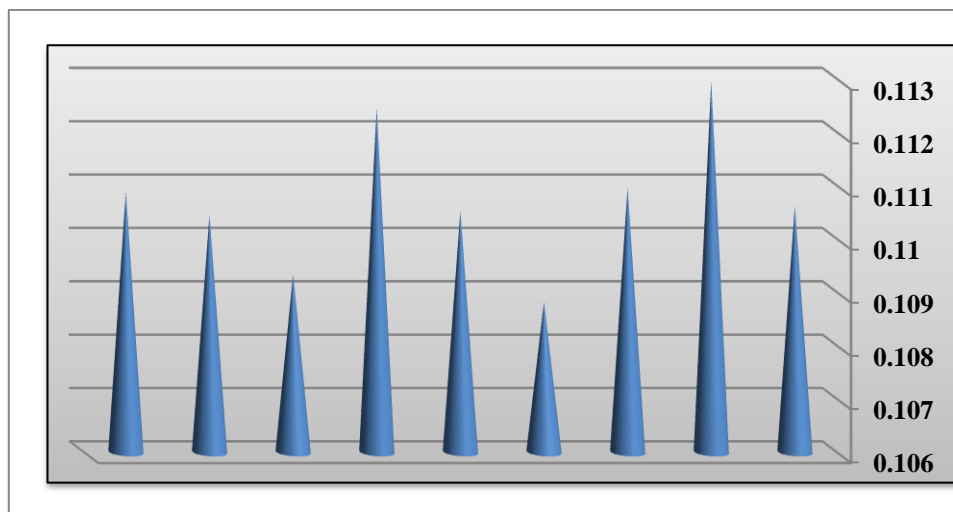
بر اساس این مدل اقدام به رتبه‌بندی طرح‌های توسعه شهری تهران می‌باشد که در جدول شماره سیزده ارائه گردیده است.

جدول شماره ۱۳- نتایج حاصل از مدل ساو بر اساس مسائل مدیریتی حریم تهران مورد ارزیابی

رتبه	SAW	مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران	ردیف
۵	۰/۱۱۰۶۱۶۶۲۹	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران	۱
۱	۰/۱۱۲۹۵۹۰۴۶	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران	۲
۳	۰/۱۱۰۹۵۷۳۹۷	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذیربط	۳
۸	۰/۱۰۸۸۱۶۵۲	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران	۴
۶	۰/۱۱۰۵۲۲۸۹۳	عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر	۵
۲	۰/۱۱۲۴۵۹۳۳۲	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت	۶
۹	۰/۱۱۰۹۳۳۶۲۲۴	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها	۷
۷	۰/۱۱۰۴۴۸۸۳۴	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران	۸
۴	۰/۱۱۰۸۳۱۲۵	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر	۹

Source: (Research findings)

نتایج حاصل از جدول فوق منعکس کننده این مطلب است که گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران توانسته است که در بین مسائل مذکور رتبه اول را به خود اختصاص دهد و در جایگاه نخست قرار بگیرد و در همین راستا تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران با کسب امتیاز (۰/۱۱۲۴۵) در جایگاه دوم قرار گرفته است و در رتبه سوم تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم قرار دارد که با کسب امتیاز (۰/۱۱۰۹۵) قرار گرفته است؛ بنابراین سایر مسائل از عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر، کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران، عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر، به ترتیب با کسب امتیازهای (۰/۱۱۰۸)، (۰/۱۱۰۶۱)، (۰/۱۱۰۵)، توانسته‌اند در جایگاه‌های بعدی قرار بگیرند.

نمودار شماره ۷- رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران بر اساس مدل ساو

Source: (Research findings)

تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر اساس مدل بردا

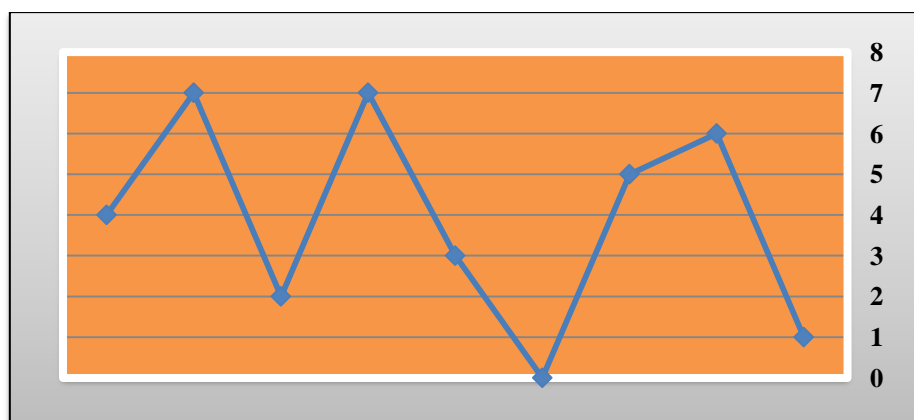
این روش بر اساس قاعده اکثریت استوار است. به این معنی که با استفاده از مقایسه زوجی یا به عبارتی دیگر، مقایسه رتبه هر شاخص در هر مدل با سایر رتبه‌های به دست آمده در دیگر مدل‌ها برای همان معیارهای، اولویت-بندی جامعی از رتبه‌ها به دست می‌آید.

جدول شماره ۱۴- ادغام نتایج روش‌های مورد مطالعه با روش بردا و رتبه‌بندی نهایی آن

rank	$\sum C$	x9	x8	x7	x6	x5	x4	x3	x2	x1	مسائل مدیریتی حریم مورد ارزیابی تهران
8	1	n	n	n	n	n	m	n	n	0	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران
3	6	m	n	m	n	m	m	m	0	m	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران
4	5	m	n	m	n	m	m	0	0	m	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذیربط
9	0	n	n	n	n	n	0	n	n	0	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران
6	3	n	m	0	n	0	m	n	n	m	عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر
۱	۷	m	n	m	0	m	m	m	m	m	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت
۷	۲	n	n	0	n	0	m	n	n	m	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها
۲	۷	m	0	m	0	m	m	m	m	m	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تفسگاهی حریم برای شهر تهران
۵	۴	0	n	m	n	m	m	n	n	m	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر
		۴	۰	۵	۰	۵	۸	۲	۲	۷	$\sum R$

Source: (Research findings)

یکی از مدل‌های که بر اساس آن می‌تواند رتبه‌بندی در بین طرح‌های مذکور کرد، مدل بردا می‌باشد. این مدل نیز مانند سایر مدل‌ها نشان می‌دهد که کدام از مسائل مدیریتی حریم مورد مطالعه در کلان‌شهر تهران در رتبه نخست دارد و جایگاه بالاتری نسبت به سایر مسائل دارد. به هر حال بر اساس این مدل یافته‌ها حاکی از آن است که حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت در رتبه اول قرار دارد. از دیگر مسائل که در جایگاه دوم قرار دارد می‌توان به تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی اشاره کرد؛ و در نهایت تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران در جایگاه آخر در بین مسائل مورد سنجش قرار دارد (نمودار شماره هشت).

نمودار شماره ۸- رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران بر اساس مدل بردا (Source: (Research findings)

تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر اساس مدل کاپلند

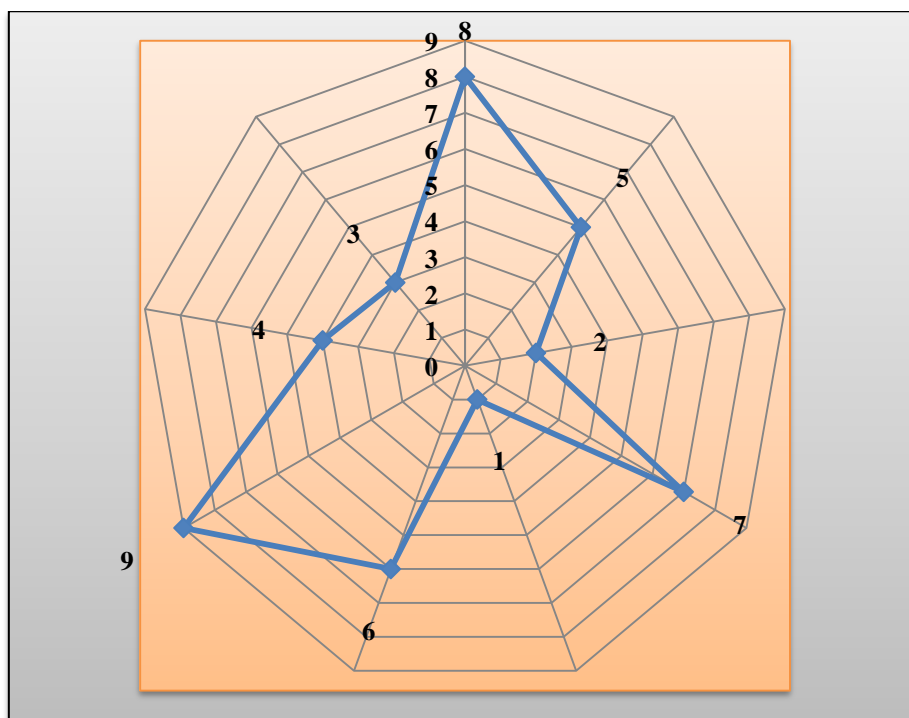
این روش با پایان یافتن روش بردا شروع می‌شود، در این مرحله روش کپلند نه تنها تعداد بردها، بلکه تعداد بافت‌ها را نیز برای هر گزینه (معیار) محاسبه می‌کند. جدول زیر نتیجه مقایسه روش کپلند را نمایش می‌دهد. نتایج حاصل از جدول شماره پانزده بیان‌گر آن است که در بین مسائل مطالعه شده، حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت و تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی توانسته‌اند در بین مسائل مذکور توانسته‌اند به ترتیب رتبه اول و دوم را با استفاده از مدل کاپلند به دست آورند و جایگاه بهترین نسبت به سایر مسائل داشته باشند و در همین راستا مسائلی مانند گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران و تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم توانسته‌اند جایگاه سوم و چهارم را به دست آورند. از سوی دیگر بر اساس نمودار شماره زیر عدم

مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها و کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران و تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران در رتبه‌های آخر قرار بگیرند و جایگاه نامناسبی در بین طرح‌های مذکور داشته باشند.

جدول شماره ۱۵- ادغام رتبه‌بندی‌های جزئی بر اساس مدل کاپلند

کپ لند	$\sum c - \sum R$	مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران
۸	-۶	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران
۳	۳	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران
۴	۳	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذربط
۹	-۸	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران
۶	-۳	عدم تداق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر
۱	۷	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت
۷	-۳	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها
۲	۷	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران
۵	۰	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر

Source: (Research findings)

نمودار شماره ۹- رتبه‌بندی مسائل مدیریتی حریم تهران بر اساس مدل کاپلند

Source: (Research findings)

روش‌های رتبه‌بندی جزئی و ادغام نتایج روش‌های madm

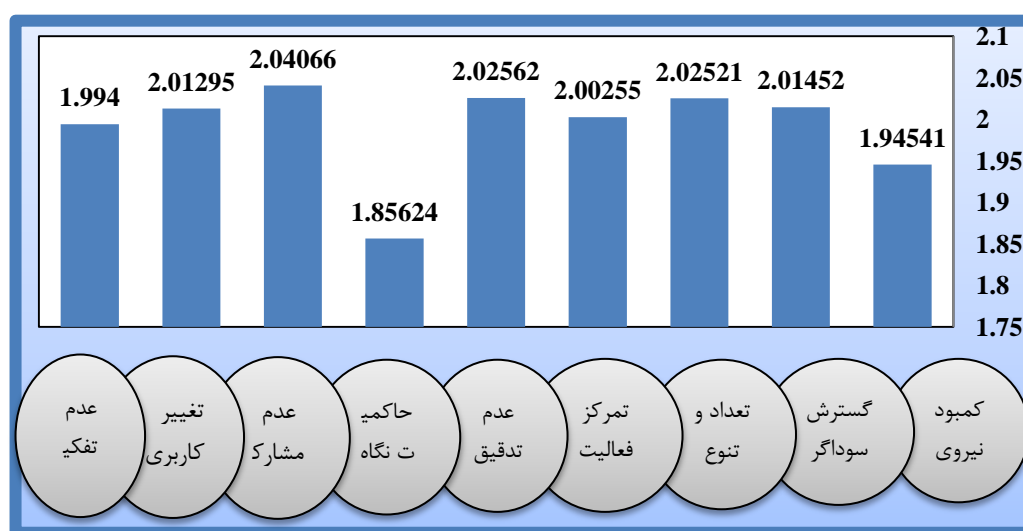
همان‌طور که در بالا نیز اشاره شده است برای حل جواب‌های متفاوت روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره تزانگ و هونگ در کتاب خود با عنوان روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره روش‌های برای ادغام نتایج متفاوت به دست آمده از روش‌های مذکور ارائه داده‌اند. در این بخش از سه روش بردا، کپلند و میانگین رتبه‌های برای حل این مشکل استفاده شده است که در جدول زیر نتایج هرکدام و رتبه بندی نهایی محلات شهری نمایش داده شده است

جدول شماره ۱۶- ادغام رتبه‌بندی‌های جزئی و رتبه‌بندی نهایی مسائل مدیریتی حریم مورد ارزیابی در کلان‌شهر تهران

رتبه	میانگین	کاپلند	بردا	ساو	ویکور	تاپسیس	مسائل مدیریتی حریم مورد بررسی در کلان‌شهر تهران
۸	۱/۹۴۵۴۱	۸	۱	۰/۱۱۰۶۱۶۶۲۹	۰/۲۶۹۵۷۴۳۵	۰/۳۴۶۸۶۳	کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران
۴	۲/۰۱۴۵۲۲	۳	۶	۰/۱۱۲۹۵۹۰۴۶	۰/۶۶۲۷۰۱۳۵	۰/۲۹۶۹۳۶	گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران
۳	۲/۰۲۵۲۱	۴	۵	۰/۱۱۰۹۵۷۳۹۷	۰/۵۱۰۸۱۳۶۳۷	۰/۵۰۴۲۷۹	تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذیربط
۶	۲/۰۰۲۵۵	۹	۰	۰/۱۰۸۸۱۶۵۲	۰/۵۶۹۵۸۱۲۷۸	۰/۳۳۴۳۳	تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران
۲	۲/۰۲۵۶۲	۶	۳	۰/۱۱۰۵۲۲۸۹۳	۰/۵۱۰۸۱۳۶۳۷	۰/۵۰۶۷۶۴	عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر
۹	۱/۸۵۶۲۴	۱	۷	۰/۱۱۲۴۵۹۳۳۲	۰/۵۶۹۵۸۱۲۷۸	۰/۵۹۹۱۵۷	حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت
۱	۲/۰۴۰۶۶	۷	۲	۰/۱۰۹۳۳۶۲۲۴	۰/۶۲۸۹۶۰۹۲۳	۰/۴۶۴۹۹۱	عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها
۵	۲/۰۱۲۹۵	۲	۷	۰/۱۱۰۴۴۸۸۳۴	۰/۳	۰/۶۵۴۲۸۶	تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران
۷	۱/۹۹۴۰۰	۵	۴	۰/۱۱۰۸۱۳۱۲۵	۰/۲۶۹۵۷۴۳۵	۰/۵۸۹۹۵۲	عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر

Source: (Research findings)

در جدول فوق اقدام به ادغام کل تصمیم‌گیری‌های چند معیاره شد که بر این اساس هر کدام از مسائل مدیریتی حریم در هر مدل رتبه خاصی را به دست می‌آورد و برای اینکه بتوانیم به یک نتیجه کلی از رتبه مسائل مورد سنجش برسیم از ادغام رتبه‌ها با یکدیگر بهره گرفته شده است؛ که نتیجه حاصل از آن منعکس کننده این مطلب است که عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها توانسته است با ادغام مدل‌ها رتبه اول را بین مسائل مورد ارزیابی به دست آورد از مسائل دیگر که در رتبه دوم قرار دارد عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر می‌باشد و کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران، حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت اشاره کرد که در رتبه‌های آخر قرار دارد.

نمودار شماره ۱۰- رتبه‌بندی نهایی مسائل مدیریتی حریم تهران بر اساس مدل ادغام

Source: (Research findings)

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

حریم پایتخت با مساحت ۵۹۱۸ کیلومترمربع، حدود ۰/۴ درصد وسعت کل کشور و بیش از ۱۴ درصد از جمعیت کشور را در خود جای داده است. حساسیت و اهمیت از منظر امنیتی، زیست محیطی، کالبدی و عملکردی به نحوی

است که نحوه برخورد با آن را از حریم دیگر شهرها متمایز می‌سازد. این مهم همواره مورد تأکید بوده و بر کنترل گسترش شهر تهران و ممانعت از شهرک‌سازی و توسعه ساخت‌وساز در حریم تهران تأکید و بر ایجاد فضای سبز و کاربری‌های طبیعی در حریم تهران تصریح شده است. متأسفانه در سال‌های گذشته به دلیل نبود مدیریت واحد همواره بر تعداد مراکز جمعیتی و سکونتگاه‌های پیرامون شهر تهران افزوده شده و واحدهای تقسیماتی متعدد در حریم تهران ایجاد شده است. از زمان تهیه طرح جامع برای شهر تهران (۱۳۴۷) تاکنون حدود ۲۶ شهر ایجاد شده است و در طول این سال‌ها حریم تهران هم از داخل و هم از بیرون و از جانب شهرهای جدید مورد تعدی قرار گرفته است. مطالعات طرح جامع تهران (مصوب ۱۳۸۶) به اتکاء مطالعات گسترده خود کاهش حریم شهر تهران را یکی از معضلات اساسی و نیازمند توجه اکید مسئولان دانسته و تأکید می‌کند که در چارچوب اجرای قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و ... چنانچه حریم تهران به قلمرو شهرستان محدود شود، شهر تهران نه فقط حریم بلکه بخشی از محدوده خود را هم از دست می‌دهد و در این ارتباط تأکید می‌کند که تقسیمات اداری - سیاسی استان تهران ناکارآمد و بی‌تناسب با ساختار کالبدی و عملکردی پایتخت است. لازم به ذکر است فقدان طرح هادی و عدم تدقیق محدوده و حریم روستاهای مذکور و توسعه ساخت‌وسازها در عرصه‌های مذکور یکی از مشکلات اساسی است. پایتخت بودن تهران منجر به تمرکز امور سیاسی، اقتصادی، علمی و فرهنگی در این شهر شده است. این مسئله توجه بسیاری از مردم کشور را به این شهر معطوف کرده و موجب گسیل شدن جمعیت و مهاجرت آن‌ها به سوی تهران شده است. از آنجاکه ظرفیت و امکانات موجود در خود شهر محدود است، کمبود منابع و افزایش تقاضا منجر به بالا رفتن مطلوبیت آن و کاهش توان بسیاری از مهاجران جهت دستیابی به آن شده است. این امر به پیدایش شهرها و شهرک‌های حاشیه‌ای در اطراف تهران انجامیده که در واقع این مناطق خوابگاه اغلب مهاجران محسوب می‌شود تا در طول روز با رفت‌وآمد به تهران امور اجتماعی اقتصادی خود را انجام دهند. در چنین شرایطی با مدیریت یکپارچه در این طرح سازوکار یکسانی جهت مدیریت و برخورد با تخلفات در حریم تهران اتخاذ می‌شود. تصویب طرح حریم شهر تهران که از اثرات اجرای طرح جامع تهران است، امکان ایجاد مدیریت یکپارچه در محدوده تهران را فراهم می‌آورد. پس از اجرای طرح جامع شهر تهران، طرح تفصیلی نیز تهیه و ۵ سال پس از طرح جامع یعنی در سال ۹۱ به اجرا درآمد. با اجرای طرح تفصیلی محدوده شهر تهران از حدود ۷۱۳ کیلومتر به ۶۴۸ کیلومترمربع تقلیل یافته است. مساحت حریم شهر تقریباً ۱۰ برابر مساحت تهران شده است و وضعیت جمعیت‌پذیری پایتخت نیز می‌بایست ساماندهی. پیش از ارائه این طرح (طرح حریم شهر) بخش‌هایی از شهر تهران فاقد حریم قانونی بود و تنها محدوده حریم شهر تهران به جامانده از نخستین طرح جامع شهری در سال ۱۳۴۷ با عنوان حریم استحقاقی مورد توجه بود. تهران به بیش از محدوده‌های ذکر شده به‌عنوان حریم توسعه‌یافته است که عملکرد زیست‌محیطی و تنفس‌گاه شهر تهران را با مخاطره مواجه می‌سازد. در واقع نبود نگرش برنامه‌ریزی منطقه‌ای برای محدوده پایتخت و همچنین وجود تداخل‌های مدیریتی، دلیل پیشنهاد طرح جامع حریم و مدیریت یکپارچه آن به شورای عالی شهرسازی و معماری کشور بوده است. نیازسنجی محیطی و قانونی در حریم شهر تهران و توجه به لزوم ساماندهی و نگرش یکپارچه به محدوده و حریم در سال‌های گذشته، کارشناسان و مدیران مرتبط با معاونت شهرسازی و معماری شهرداری را به خود مشغول ساخته و شهرداری تهران را بر آن داشته تا با توجه به چالش‌ها و

معضلات پیش رو به سرعت طرح راهبردی حریم پایتخت را تدوین و به شورای عالی شهرسازی و معماری پیشنهاد کند. این طرح پس از تأیید شورای عالی شهرسازی و معماری کشور به اجرا درخواهد آمد. در محدوده حریم تهران که به شورای عالی شهرسازی پیشنهاد شده است، ۸ شهرستان، ۱۵ بخش، ۳۳ دهستان و ۲۴ شهرداری وجود دارد- (shetaban, 1395).

بر اساس تکنیک تاپسیس در میان مسائل مدیریتی حریم در کلان‌شهر تهران تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی و عدم حفظ پوشش طبیعی و نقش تنفسگاهی حریم برای شهر تهران با کسب امتیاز ۰/۰۶۸۴۲ توانسته است در صدر مسائل مورد بررسی قرار بگیرد و جایگاه نخست را به خود اختصاص دهد. در همین راستا حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت با کسب امتیاز ۰/۵۹۹۱ توانست جایگاه دوم را در بین مسائل مورد بررسی به خود اختصاص دهد و مسئله‌ای که جایگاه سوم را به خود تخصیص داد می‌توان به عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر اشاره کرد و در نهایت اینکه مسائلی مانند عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر، تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم و ناهماهنگی میان قوانین وضع شده در سازمان‌های ذیربط و غیره اشاره کرد که به ترتیب در پایین‌ترین رتبه قرار دارند.

بر اساس مدل ویکور کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران با کسب امتیاز ۰/۲۶۹۵ توانسته در بین مسائل مورد بررسی رتبه اول را به خود اختصاص دهد و در جایگاه نخست قرار بگیرد. در جایگاه دوم می‌توان به عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر اشاره و در نهایت اینکه از مسائل مدیریتی حریم می‌توان به حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت، عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها) به ترتیب در رتبه‌های بعد قرار بگیرند

بر اساس مدل ساو منعکس کننده این مطلب است که گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران توانسته است که در بین مسائل مذکور رتبه اول را به خود اختصاص دهد و در جایگاه نخست قرار بگیرد و در همین راستا تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران با کسب امتیاز (۰/۱۱۲۴۵) در جایگاه دوم قرار گرفته است و در رتبه سوم تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم قرار دارد که با کسب امتیاز (۰/۱۱۰۹۵) قرار گرفته است؛ بنابراین سایر مسائل از عدم تفکیک پهنه‌های سکونت و فعالیت در شهر، کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران، عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر، به ترتیب با کسب امتیازهای (۰/۱۱۰۸)، (۰/۱۱۰۶۱)، (۰/۱۱۰۵)، توانسته‌اند در جایگاه‌های بعدی قرار بگیرند

بر اساس این مدل بردا یافته‌ها حاکی از آن است که حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت در رتبه اول قرار دارد. از دیگر مسائل که در جایگاه دوم قرار دارد می‌توان به تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی اشاره کرد؛ و در نهایت تمرکز فعالیت‌های صنعتی زمین در حریم شهر تهران در جایگاه آخر در بین مسائل مورد سنجش قرار دارد نتایج حاصل از مدل کاپلند بیانگر آن است که در بین مسائل مطالعه شده، حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت و تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی توانسته‌اند در بین مسائل مذکور توانسته‌اند به ترتیب رتبه اول و دوم را با استفاده از مدل کاپلند به دست آورند و جایگاه بهترین نسبت به سایر مسائل داشته باشند و در همین راستا

مسائلی مانند گسترش سوداگری زمین در اراضی محدوده شهر تهران و تعداد و تنوع مدیریت شهری در راستای حریم توانسته‌اند جایگاه سوم و چهارم را به دست آورند.

بر اساس اقدام به ادغام کل تصمیم‌گیری‌های چند معیاره که بر این اساس هر کدام از مسائل مدیریتی حریم در هر مدل رتبه خاصی را به دست آمده است و برای اینکه بتوانیم به یک نتیجه کلی از رتبه مسائل مورد سنجش برسیم از ادغام رتبه‌ها با یکدیگر بهره گرفته شده است؛ که نتیجه حاصل از آن منعکس‌کننده این مطلب است که عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها توانسته است با ادغام مدل‌ها رتبه اول را بین مسائل مورد ارزیابی به دست آورد از مسائل دیگر که در رتبه دوم قرار دارد عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر می‌باشد و کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران، حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت اشاره کرد که در رتبه‌های آخر قرار دارد.

در نهایت بر اساس بررسی‌های انجام شده و معیارهای استخراج شده از مسائل مدیریتی حریم تهران می‌توان چنین نتیجه گرفت با اقدام به ادغام کل تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره که بر این اساس هر کدام از مسائل مدیریتی حریم در هر مدل رتبه خاصی را به دست آورده‌اند؛ که نتیجه حاصل از آن منعکس‌کننده این مطلب است که عدم مشارکت مردمی در صیانت از حریم و تغییر کاربری‌ها توانسته است با ادغام مدل‌ها رتبه اول را بین مسائل مورد ارزیابی به دست آورد از مسائل دیگر که در رتبه دوم قرار دارد عدم تدقیق محدوده شهری تهران و کنترل مستمر می‌باشد و کمبود نیروی متخصص در امر مدیریت شهری حریم تهران، حاکمیت نگاه بخشی بر مدیریت جمعیت و فعالیت اشاره کرد که در رتبه‌های آخر قرار دارد.

References

- Ebrahimpour, Farshad, 2010, Green space for controlling the city limits, councils, informational, educational and research monthly, No. 5 - September
- Ashrafi, Akbar, 2004, Expert Report on Territory of Tehran, Report 410, Political Studies
- Bernasheria, Jan, 1373, Cities and Villages, Translation of Cyrus Stock, Nika Publishers
- Dadashpour, Hashem, 2014, investigating how to create a green belt and its effect on the direction and control of urban growth. Harm, Tehran, Urmanshahr Journal of Urban Planning, No. 13
- Rahim Purf Jawad, 2011, Conservation, The main mission of Green Belt Organization, City and Building, Year 9, Shahrivar and October 2011.
- Ziyari, Somayeh, 1395, The Position of Population and Humor Developments in Islamic City and Its Management Requirements, Journal of Zahjhahan Quarterly, Volume 6, Number 2
- Server, Rahim, 2010, Investigating the process of development and prospect of the expansion of informal settlements in the urban area of Tehran, Seventh Quarterly, Quarterly, Urban Development and Urban Development Company of Iran.
- Salari, Mohammad, 2011, Safim city of Tehran, City and Building Quarterly, ninth year, Shahrivar and October 2011.
- Shakanat, Sahar, 1395, Study on the Legal Dimensions of Tehran's Privacy Management, International Conference on Management and Accounting
- Metropolitan, Mozaffar, 2004, a problem called an informal settlement of a solution called empowerment program (municipalities, No. 88)
- Rabi, Mehdi, 2010, Problems and Legal Problems of Privacy in the Metropolis of Tehran, International Conference of Geographers of the Islamic World
- Farshidi, Hossein, 2010, The Importance of Towns, Towns, Councils, Informational Monthly, Educational and Research, No. 5- The Shahrivar of the Month

- Allen, A. (2003), Environmental planning and management of the peri-urban interface: perspectives on an emerging field, *Environmental & Urbanization*, Vol. 15, No.1
- Angel, M. Lopez, G. (2010), Population Suburbanization in Barcelona, 1991-2005: Is its spetial structure changing? *Journal of Housing Economics*, No 19
- Bryant, C. R. (1995), The rule of local actors in transforming the urban fringe, *Journal of Rural Studies*, Vol. 11, No. 3
- Eckstein, S. (1990), Urbanization Revisited: inner-city slum of hope and squatter settlement of despair, *World development*, Vol.18, No. 2.
- Errington, A. (2010), The peri – urban fringe: Europe’s forgotten rural areas, *Journal of Rural Studies*, Vol. 10, No. 4
- Fadare, W., Mills-Tetty, R. (1992), Squatter settlements in Port Harcourt. *HABITAT INTL* Vol. 16, No.1, pp. 71-81.
- Garr, D. (1996), Expectative land right, house consolidation and cemetery squatting: some perspectives from central Gava,. *World Development*, Vol.24, No.12, pp. 1925-1933.

Online resources

(<https://ascelibrary.org>)

(<https://newleftreview.org>)